

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
“ серпень ” 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКСКУРСОЗНАВСТВО»

рівень вищої освіти	<u>бакалавр</u>
галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
спеціальність	<u>106 Географія</u>
освітня програма	<u>Географія рекреації та туризму</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«26» серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Катерина Юріївна СЕГІДА, д. геогр. н., професор, професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Ірина Анатоліївна СКРИЛЬ, к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Протокол № 9 від «26» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ Людмила НЕМЕЦЬ
(підпис) (прізвище та ініціали)

«26» серпня 2024 р.

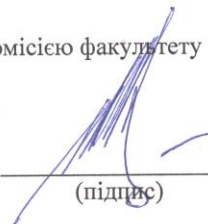
Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія рекреації та туризму»

Гарант освітньо-професійної програми _____ Юлія ПРАСУЛ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 7 від «26» серпня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

«26» серпня 2024 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Екскурсознавство» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 106 Географія освітньою програмою «Географія рекреації та туризму».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів теоретичних, професійних знань і практичних навичок, що дадуть їм змогу самостійно організовувати й планувати екскурсійну діяльність; розробляти й проводити екскурсії; здійснювати екскурсійне обслуговування.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

- оволодіти знаннями з організації екскурсійного обслуговування в індустрії туризму;
- сформувати понятійний апарат екскурсійної справи;
- розвивати вміння застосовувати різноманітні прийоми проведення екскурсій;
- вивчити основні етапи підготовки екскурсії й сформувати вміння застосувати їх на практиці;
- визначити місце екскурсовода при проведенні екскурсії;
- сформувати екскурсійну майстерність;
- виявити основні напрями та тенденції розвитку екскурсійного обслуговування в сучасних умовах;
- набути навичок роботи з нормативними матеріалами щодо організації екскурсійної діяльності в туристичній індустрії;
- уміти застосовувати теоретичні знання у вирішенні практичних завдань.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
4-й	3-й, 4-й
Лекції	
24 год.	6 год.
Практичні заняття	
16 год.	8 год.
Самостійна робота	
50 год.	76 год.

1.6. Заплановані результати навчання:

формування загальних та фахових компетентностей:

- ЗК01 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- ЗК07 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- ЗК13 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; вдосконалювати власне навчання і виконання, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок, орієнтуватися у світовому й національному географічному науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності;

- СК07 Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації;

- СК10 Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси;

- СК14 Базові знання з географії рекреації та туризму: об'єктно-предметна область, поняттєво-термінологічний апарат, теорії і концепції, закони і закономірності, методи дослідження і використання їх;

забезпечення досягнення наступних програмних результатів навчання:

- ПР01 Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук;

- ПР02 Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ;

- ПР03 Пояснювати особливості організації географічного простору, оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності, застосовувати базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії на рівні, що дозволяє пояснювати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси;

- ПР13 Визначати сприятливість природного середовища для організації туристичної та рекреаційної діяльності;

- ПР14 Застосовувати методи географічних досліджень природних та суспільних об'єктів і процесів, зокрема тих, що пов'язані з туристично-рекреаційною діяльністю.

У результаті вивчення навчальної дисципліни формуються:

- теоретичні знання щодо місця екскурсознавства в системі географічних наук та його зв'язки з іншими науками та з суспільною географією; основні поняття та терміни екскурсійної теорії; функції, ознаки, класифікації екскурсії; особливості представлення та розповіді екскурсії; етапи підготовки екскурсії;

- практичні вміння проектувати процес обслуговування туристів за окремим етапами надання послуги, використовуючи існуючі технології; розробляти різні види екскурсій з урахуванням потреб суспільства на підставі знань екскурсійних ресурсів рекреаційного комплексу; контролювати дотримання екскурсійних програм; застосовувати техніку ведення екскурсії, окремі методичні прийоми;

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Екскурсійна теорія

Тема 1. Екскурсознавство як наука

Лекція 1. Предмет і завдання курсу «Екскурсознавство». Місце і роль курсу в системі підготовки фахівців з туризму. Наукова, навчальна та методична література.

Лекція 2. Історія та сучасний стан екскурсійної справи в Україні. Правові аспекти екскурсійної діяльності. Екскурсознавство як наука.

Тема 2. Сутність, функції, ознаки та класифікація екскурсій

Лекція 3. Поняття екскурсії. Функції та ознаки екскурсії. Екскурсійний метод пізнання.

Лекція 4. Показ і розповідь в екскурсії, види та особливості, їх поєднання. Шляхи вдосконалення екскурсійної методики. Вимоги екскурсійної методики. Екскурсія як педагогічний процес. Компоненти педагогічної діяльності екскурсовода.

Лекція 5. Класифікація екскурсій: за змістом, складом та кількістю учасників, місцем проведення, формою проведення, способом пересування. Тематика та зміст екскурсій. Розвиток тематики екскурсії залежно від екскурсійних можливостей краю. Наявність та характер екскурсійних об'єктів.

Розділ 2. Екскурсійна методика

Тема 1. Технологія та методика підготовки екскурсії

Лекція 6. Організація і зміст процесу розробки нової екскурсії. Творча група, її склад. Основні етапи підготовки нової екскурсії. Визначення мети та завдань екскурсії. Вибір теми. Відбір літератури та складання бібліографії. Пошуки інших джерел екскурсійного матеріалу: літературних, архівних, статистичних тощо.

Лекція 7. Відбір та вивчення екскурсійних об'єктів: види, класифікація об'єктів, критерії оцінки об'єктів. Складання картки об'єкта. Складання маршруту екскурсії. Об'їзд (обхід) маршруту. Підготовка контрольного тексту екскурсії. Комплектування «портфеля екскурсовода».

Лекція 8. Відбір методичних прийомів проведення екскурсії. Визначення техніки проведення екскурсії. Складання методичної розробки. Індивідуальний текст екскурсії, його особливості. Структура тексту.

Тема 2. Методика та техніка ведення екскурсії

Лекція 9. Методичні прийоми в екскурсії як засіб дій екскурсовода. Класифікація методичних прийомів. Методичні прийоми показу. Методичний прийом руху. Методичні прийоми розповіді. Особливі методичні прийоми. Прийом демонстрації наочності. Засвоєння екскурсоводом методичних прийомів.

Лекція 10. Вимоги до техніки ведення екскурсії. Техніка проведення розповіді під час руху транспорту. Відповіді на питання екскурсантів. Паузи в екскурсії. «Портфель екскурсовода», техніка використання.

Тема 3. Професійна майстерність екскурсовода

Лекція 11. Поняття «професійна майстерність екскурсовода». Вимоги до екскурсовода, його права та обов'язки. Особистість екскурсовода. Вміння та навички екскурсовода, їх формування. Мова екскурсовода. Компетентності екскурсовода. Робота гіда. Шляхи підвищення кваліфікації екскурсовода.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин						Кількість годин					
	Усього	У тому числі					Усього	У тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
Розділ 1. Екскурсійна теорія												
Тема 1. Екскурсознавство як наука	18	4	2			12	18	1	1			16
Тема 2. Сутність, функції, ознаки та класифікація екскурсій	18	6	2			10	18	1	1			16
Разом за розділом 1	36	10	4			22	36	2	2			32
Розділ 2. Екскурсійна методика												
Тема 1. Технологія та методика підготовки екскурсії	18	6	4			8	18	1	2			15
Тема 2. Методика та техніка ведення екскурсії	18	4	4			10	18	2	2			14
Тема 3. Професійна майстерність екскурсовода	18	4	4			10	18	1	2			15
Разом за розділом 2	54	14	12			28	54	4	3			44
Усього годин	90	24	16			50	90	6	8			76

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Екскурсознавство як наука. Правові аспекти екскурсійної діяльності. Екскурсійний метод пізнання. Вимоги екскурсійної методики. Екскурсійна методика, шляхи її вдосконалення	1	1
2	Поняття екскурсії. Функції та ознаки екскурсії. Класифікація екскурсій, тематика та зміст.	1	
3	Поняття екскурсійних об'єктів, їх наявність, цінність, характер	1	1
4	Показ та розповідь в екскурсії, їх поєднання. Професійна майстерність екскурсовода.	1	
5	Складання маршруту та методичної розробки екскурсії	2	1
6	Розробка віртуальної екскурсії	1	1

7	Розробка тематичної екскурсії країни світу	2	1
8	Розробка тематичної екскурсії обраним регіоном України	2	1
9	Розробка тематичної екскурсії м. Харків. Ведення тематичної екскурсії	2	1
10	Управління екскурсійною діяльністю в ринкових умовах, організація сучасного обслуговування в Україні	1	
11	Поточна контрольна робота	2	1
Всього		16	8

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	<p>Опрацювання теми: Екскурсознавство як наука:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Екскурсознавство: функції, задачі, зв'язки з науками - Зародження екскурсознавства, як науки, Теорія екскурсійної справи, стадії її становлення. https://tourlib.net/books_history/fedorchenko-ekskurs.htm - Основні положення закону України «Про туризм» (вересень, 1995 р.). https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm - Основні положення закону України «Про охорону культурної спадщини» (червень, 2000 р.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text - Ринкові умови та їх вплив на екскурсійну діяльність. - Сучасне екскурсійне обслуговування в Україні та його особливості. <p>Опитування в рамках практичних занять</p>	8	12
2	<p>Опрацювання теми: Сутність, функції, ознаки та класифікація екскурсій</p> <ul style="list-style-type: none"> - Поняття екскурсії за різними науковцями. - Загальні та специфічні ознаки екскурсії. - Поняття екскурсійного об'єкту - Критерії оцінки екскурсійних об'єктів https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs2-3-1.htm - Опрацювання офіційних джерел для визначення переліку екскурсійних об'єктів та проведення бальної оцінки <p>Опитування в рамках практичних занять</p>	8	12
3	<p>Опрацювання теми: Технологія та методика підготовки екскурсії</p> <ul style="list-style-type: none"> - Методичні прийоми розповіді: екскурсійної довідки, опису, характеристики, пояснення, коментування, репортажу, цитування, запитань- 	9	13

	<p>відповідей, посилання на очевидців, завдань, новизни матеріалу, літературного монтажу, співучасті, дискусійної ситуації, зіткнення суперечливих версій, персоніфікації, проблемної ситуації, відступу, індукції, дедукції тощо</p> <ul style="list-style-type: none"> - Методичні прийоми показу - Опрацювання офіційних джерел для підготовки віртуальної екскурсії <p>Опитування в рамках практичних занять</p>		
4	<p>Опрацювання теми: Технологія та методика ведення екскурсії</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характерні особливості проведення міських (пішохідних і з використанням транспорту), замських, музейних, виробничих, комплексних екскурсій. - Особливості проведення екскурсій за різною тематикою: історичною, архітектурною, літературною, мистецтвознавчою, природознавчою та ін. - Особливості підготовки та проведення екскурсій для дітей, молоді, для місцевого населення, туристів, окремих учасників. Прослуховування екскурсії. Методика прослуховування. Основні критерії оцінки екскурсії. - Опрацювання офіційних джерел для підготовки віртуальної екскурсії <p>Опитування в рамках практичних занять</p>	9	13
5	<p>Опрацювання теми: Професійна майстерність екскурсовода</p> <ul style="list-style-type: none"> - Диференційний підхід до екскурсійного обслуговування. - Основа та принцип диференційного підходу. - Соціально-демографічні, соціально-професійні основи та соціально-психологічні фактори диференціації. - Формування різних груп екскурсантів. - Методика розбору екскурсії. - Рецензування методичної документації екскурсії. - Розробка екскурсії, складання технологічної карти екскурсії та портфеля екскурсовода. <p>Опитування в рамках практичних занять</p>	9	13
6	Підготовка до поточної та підсумкової контрольної роботи	7	13
	Усього:	50	76

6. Індивідуальне завдання

Не передбачено

7. Методи навчання

- пояснювально-ілюстративні,
- репродуктивні,
- проблемного викладу,
- частково-пошукові,
- дослідницькі методи

8. Методи контролю

- Усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- Обговорення та дискусія,
- Перевірка практичних робіт;
- Поточний та підсумковий письмовий контроль.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Підсумкова (залікова) контрольна робота	Сума
Розділ 1		Розділ 2						
T1 ПЗ 1	T2 ПЗ 2	T1 ПЗ 3-4	T2 ПЗ 5-7	T3 ПЗ 8				
5	5	12	18	10	10	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

ПЗ 1, ПЗ 2, ... – практичні заняття

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку, або екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Практичні заняття 1-2 – 5 балів:

- доповіді за темами – 3 бали;
- відповіді на запитання, участь у дискусії – 2 бали.

Практичні заняття 3-7 – 6 балів:

- зміст екскурсії – 3 бали
- презентація екскурсії – 2 бали;
- відповіді на запитання, участь у дискусії – 1 бали.

Практичне заняття 8 – 10 балів:

- технологічна карта екскурсії – 5 балів
- ведення екскурсії – 5 балів.

Контрольна робота, передбачена навчальним планом – 10 балів:

- тестові завдання, у т.ч. встановлення відповідності – 10 балів

Підсумкова (залікова) робота – 40 балів:

- тестові завдання, завдання на розкриття сутності понять – 25 балів;
- практичні завдання, питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 15 балів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
50-100	зараховано
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

1. Sari, C., Sehida, K., Çakir, G., & Tebilenieva, I. (2023). Features of the local community involvement in the social tourism development (case study – Serik district, Antalya, Turkey). *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology"*, (59), 221-236. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-16>
2. Сегіда, К., & Ушкварок, Д. (2021). Перспективи розвитку туризму в межах природоохоронних територій Харківської області. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (34), 45-52. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-34-063>.
3. Niemets L., Sehida K., Tebilenieva I., Krainiukov O. Et al. (2019) Features of pilgrimage tourism in Ukraine (a case study of Uman). *Proceedings of the 34 International Business Information Management Association Conference (13-14 Nov., 2019, Madrid, Spain)*. 2019. P. 509-516. <https://ibima.org/accepted-paper/features-of-pilgrimage-tourism-in-ukraine-a-case-study>
4. Morar C., Nagy G., Sehida K. Dulca M. et al. (2019) Aspects regarding the military cultural-historical heritage in the city of Oradea, Romania. *Annals for Istrian and Mediterranean Studies Series Historia et Sociologia*. 2019. Vol. 29, Is. 2. P. 303–32. DOI:10.19233/ASHS.2019.21
5. Niemets L., Tebilenieva Ie., Kornus A., Skryl I. Current state of child and youth tourism development in Ukraine (on the example of the Kharkiv oblast). *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Cordoba, Spain. 30 April 2021)*. Editor Khalid S. Soliman. Seville, International Business Information Management Association (IBIMA) P 2083-2089.
6. Сегіда К. Ю., Мельничук А. А. *Екскурсознавство: навчально-методичний посібник для студентів-географів спеціальності «Географія рекреації та туризму»*. – Харків, 2014. – 68 с.
7. Сегіда К. Ю., Мельничук А. А. *Екскурсознавство: навчально-методичний посібник для студентів-географів спеціальності «Географія рекреації та туризму»*. – Харків, 2015. – 56 с.
8. Сегіда К. Ю., Мазурова А. В. *Методичні рекомендації та завдання до практичних занять з курсу «Екскурсознавство» для магістрантів, які навчаються за спеціалізацією «Географія рекреації та туризму» спеціальність «Науки про Землю»*. – Харків, 2016. – 37 с.
9. Дистанційний курс на LMS Moodle Екскурсознавство <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6160>

Базова:

1. Бабарицька В.К., Короткова А.Я., Малиновська О.Ю. *Екскурсознавство і музеєзнавство. Навчальний посібник* / В.К. Бабарицька, А.Я. Короткова, О.Ю. Малиновська – Київ: Альтерпрес, 2007 - 464 с.
2. Галасюк С. С. *Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності [текст] : навч. посіб. / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов.* – К: Центр учбової літератури, 2013. – 178 с.
3. *Екскурсознавство. Навчальний посібник [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_tourism/ekskurs.htm

4. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі / Навчально-методичний посібник. - Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. - 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs.htm
5. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник / Ольга Олександрівна Любіцева – Київ: Альтепрес, 2003 – 104 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_mrt.htm
6. Федорченко. В.К. Історія екскурсійної діяльності в Україні / В.К. Федорченко, О.М.Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М. Олексійко – Київ: Кондор, 2004. – 164 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_history/fedorchenko-ekskurs.htm
7. Мальцева Л. В. «Організація екскурсійних послуг» як навчальна дисципліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/malceva2.htm
8. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник. Одеса : Астропринт, 2011. 216 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1588/1/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3.pdf>
9. Організація екскурсійної діяльності: конспект лекцій. / Н.А. Леоненко. – Х.: НУЦЗУ, 2019. – 167 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Lekcii/ORGANIZACIYA_EKSKURSIJNOI_DYALNOST.pdf

Додаткова:

1. Абрамов В.В., Покогодна М.М. Проблеми удосконалення системи підготовки і менеджменту персоналу екскурсійної сфери туристської галузі України. Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник / В.В. Абрамов, М.М. Покогодна – Київ: Техніка, 2007 – 211 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/abramov.htm
2. Екскурсіологія // Туризмологія : концептуальні засади теорії туризму : монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – С. 253–262. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/turyzmologia.htm
3. Опорний конспект лекцій з дисциплін «Екскурсознавство» «Організація екскурсійних послуг» (для студентів спеціальності 7.050201 – «Менеджмент готельного курортного і туристського сервісу» і 6.050400 – «Туризм») / ХНАМГ, Уклад.: М. М. Покогодна. Х.: ХНАМГ, 2007. 80 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://refdb.ru/look/2126255-pall.html>
4. Організація екскурсійної діяльності. Опорний конспект лекцій. Укл. О.О. Каролоп. К.: КНТЕУ. 2002. 45 с.
5. Основи екскурсознавства // Основи туристичної діяльності : підручник / Т. Г. Сокол; за заг. ред. В. Ф. Орлова. – К. : Грамота, 2006. – С. 169–186.
6. Чагайда І. М., Грибакова С. В. Екскурсознавство: Навч. посібник. К.: “Кондор”, 2004. 204 с.
7. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. НАН України. Інститут регіональних досліджень / Віктор Іванович Мацола – Львів: «Наукова думка», 2001. - 156 с.
8. Скриль І.А., Добровольська Н.В. Топонімічні зміни як один з напрямів меморіалізації національної пам'яті та розвитку краєзнавчого туризму. Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму і рекреації в регіонах України: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. Збірник наукових праць / за заг.ред.

- д.геогр.н. О.В.Колотухи. Дніпро: Середняк Т.К., 2024, с. 295-302.
9. Скриль І.А. Використання геологічних пам'яток Харківського регіону для розвитку геотуризму. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України», (16-17 червня 2022 р., Кропивницький) // Збірник наукових праць. / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. - С. 207-213
 10. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. - 372 с.
 11. Устименко Л.М., Афанасьєв І.Ю. Історія туризму. Навчальний посібник / Л.М. Устименко, І.Ю. Афанасьєв – Київ: Альтерпрес, 2008 – 320 с.
 12. Федорченко В. К., Дьорова Т. А., Смолій В. А. Історія туризму в Україні / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова, В.А. Смолій – Київ: Вища школа, 2002 – 195 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_history/fedorchenko.htm

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Все про туризм – електронна бібліотека. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourlib.net/>
2. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (червень, 2000 р.) із внесеними змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
4. Про затвердження Державної програми розвитку туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/administratsija-resolution/akt5qexq9g.htm>
5. Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04>
6. Державне агентство розвитку туризму України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/>
7. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/>